

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
De heer drs. P.E. Heerma
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 45

e-mail postbus@eerstekamer.nl

datum 29 september 2026

betreft Vragen over aanbidding van het ontwerpbesluit tot wijziging van het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten

ons kenmerk 182495

Geachte heer Heerma,

De leden van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken hebben met belangstelling kennisgenomen van uw brief van 3 juli 2026 inzake de aanbidding van het ontwerpbesluit tot wijziging van het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten.¹

Naar aanleiding hiervan hebben de leden van de fractie van de **PVV** nog enkele vragen en opmerkingen. Deze leden hebben aangegeven dat zij met het stellen van deze vragen de voorhang van dit besluit niet willen stuiten.

Vraag 1

De invoeringsdatum van de wijziging van het Tijdelijk experimentenbesluit is nu voorzien op 1 januari 2027.

Kunt u aangeven wat de mogelijkheden zijn voor de experimenteergemeenten indien deze datum onverhoopt niet gehaald wordt? Kunnen zij bijvoorbeeld, gelet op het risico van het relatief hoge aantal ongeldige stemmen, in dat geval alsnog afzien van deelname aan dit experiment bij de Provinciale Statenverkiezingen en Waterschapsverkiezingen van maart 2027?

Vraag 2

Vanaf 22 september 2026 tot 1 januari 2027 resteren nog 101 dagen. Theoretisch gezien bestaat de mogelijkheid dat in deze periode nog tussentijdse Tweede Kamerverkiezingen kunnen plaatsvinden.

Vraag 2a

Kunt u aangeven of de voorziene invoeringsdatum van deze wijziging van het besluit in dat geval nog vervroegd kan worden, zodat bij eventuele tussentijdse Tweede Kamerverkiezingen onnodig veel ongeldige stemmen voorkomen kunnen worden?

---

¹ Kamerstukken I 2025/26, 35.455, T.

datum 29 september 2026

ons kenmerk 182495

blad 2

Vraag 2b

Kunt u aangeven, indien er tussentijdse Tweede Kamerverkiezingen plaatsvinden vóór de inwerkingtreding van de wijziging van dit besluit, of er een mogelijkheid is om het experiment op te schorten, om onnodig veel ongeldige stemmen te voorkomen?

Vraag 3

In de nota van toelichting bij het Ontwerpbesluit haalt u nog diverse argumentaties aan met betrekking tot gedragswetenschappelijke effecten die nog niet verklaard zouden zijn.

Vraag 3a

Kunt u aangeven of de nu voorliggende wijziging niet zal worden teruggedraaid omwille van nader gedragswetenschappelijk onderzoek bij dit experiment?

Vraag 3b

In de nota van toelichting bij het Ontwerpbesluit wordt ook verwezen naar een gedragswetenschappelijk onderzoek.²

In dit onderzoek wordt onder andere gesteld: *"Tegelijkertijd kwamen in dezelfde focusgroepen ook gevoelens van twijfel en verwarring naar voren. Een aantal kiezers twijfelde of hun stem geldig was, bijvoorbeeld doordat zij moesten wennen aan het werken met nummers in plaats van namen, of doordat zij niet zeker waren of twee ingekleurde vakjes wel klopten. Mogelijk speelt hierbij mee dat het nieuwe stembiljet meer momenten kent waarop iets mis kan gaan, zoals het per ongeluk invullen van alleen een kandidaatsnummer of het aankruisen van een nummer dat hoger is dan het aantal beschikbare kandidaten. De verwarring rond materialen, zoals de gelijkenis tussen de envelop van het overzicht en de stempas, speelde daarbij soms al een rol vóórdat men het stemhokje inging. Hoewel de toename in ongeldige stemmen in absolute zin beperkt was, laat het zien dat kleine ontwerpverschillen of onduidelijkheden voldoende zijn om korte momenten van onzekerheid op te roepen."*³

In het gedragswetenschappelijk onderzoek valt ook te lezen dat: *"Een terugkerend element was dat kiezers bij het aankruisen van een nummer niet direct de naam van de kandidaat zagen. Waar bij het huidige stembiljet de naam achter het hokje directe bevestiging biedt, vraagt het nieuwe stembiljet meer vertrouwen dat het juiste nummer is gekozen. Voor de meeste deelnemers was dit geen probleem, maar voor enkelen juist het moment waarop lichte spanning ontstond."*⁴

Tot slot staat vermeld, bij de conclusies: *"Tegelijkertijd maakt deze extra handeling het proces gevoeliger voor verschillen tussen kiezers. Wie zich onzeker voelt, weinig cognitieve ruimte heeft of onder tijdsdruk staat, kan in het nieuwe stembiljet kortdurend meer cognitieve belasting ervaren dan bij het huidige."*⁵

Kunt u aangeven welke consequenties u trekt uit deze bevindingen, naast de nu voorliggende wijziging over het kandidaatsnummer?

---

² '[Gedragswetenschappelijk onderzoek naar het nieuwe stembiljet](#)', Kennisbank Openbaar Bestuur, 13 mei 2026.

³ '[Gedragswetenschappelijk onderzoek naar het nieuwe stembiljet](#)', pagina 33.

⁴ '[Gedragswetenschappelijk onderzoek naar het nieuwe stembiljet](#)', pagina 33.

⁵ '[Gedragswetenschappelijk onderzoek naar het nieuwe stembiljet](#)', pagina 35.

datum 29 september 2026

ons kenmerk 182495

blad 3

Vraag 3c

Het gedragswetenschappelijk onderzoek gaat ook in op effecten van mentale shortcuts.⁶ Daarbij wordt uitgegaan van het stembiljet als zodanig.

Kunt u aangeven in hoeverre ook wordt gekeken naar de effecten van mentale shortcuts bij het boekje met kandidatenlijsten in het stemhokje, bijvoorbeeld het eerder kiezen voor een kandidaat/kandidatenlijst die vooraan in het boekje staat (als de kiezer vooraf zijn stem nog niet heeft bepaald)?

De leden van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag zo spoedig mogelijk, maar uiterlijk binnen vier weken na dagtekening van deze brief.

Hoogachtend,

I.M. Lagas MDR

Voorzitter van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken

---

⁶ 'Gedragswetenschappelijk onderzoek naar het nieuwe stembiljet', pagina 18 e.v..